



Krajský pamiatkový úrad Košice



## Evanjelický cintorín na Žriedlovej ulici v Košiciach

Podklady pre návrh na vyhlásenie za pamätihodnosť obce

© Spracoval: Mgr. Juraj Gembický – PhDr. Marcela Ďurišová, apríl 2008

interný odborný rukopis

## **PODKLADY PRE NÁVRH NA VYHLÁSENIE PAMÄTIHODNOSTI OBCE**

**Názov objektu:** CINTORÍN  
**Bližšie určenie:** evanjelický

**Miesto, kde sa objekt nachádza:**

**Obec:** KOŠICE  
**Miestna časť:** Košice – Staré mesto  
**Okres:** Košice I.  
**Kraj:** Košický  
**Umiestnenie:** na svahu Hliníka, nad Žriedlovou ulicou  
**Parcelné číslo:** 4123/3, 4123/2

**Pôvodný vlastník:**

**Názov:** Evanjelická cirkev a.v. na Slovensku  
**Adresa vlastníka:** Mlynská č.20, Košice 040 01  
**Správca:** Ev.a.v. farský úrad Košice

**Súčasný vlastník:** nezistený (bez uvedenia !)

**Identifikačné znaky a opis objektu:**

**Stav:** pred zánikom - narušený, neudržiavaný resp. dezolátny

**Datovanie:** založenie od 17.stor.(cca 1687) – trvanie do 20.stor.

**Datovanie zmien:** rozšírenie cintorína – r. 1780  
zánik pochovávaní – r. 1889; reálny: cca pol. 20. storočia;  
stavebná likvidácia - 70te roky 20. stor.

**Opis objektu:**

Lokalizácia:a členenie cintorína

Parcela č.4123/3 a 4123/2 sa nachádza na svahu tzv. Hliníka nad Žriedlovou ulicou, a je totožná s plochou bývalého starého evanjelického cintorína. Ulica Žriedlová, na ktorej sú predmetné parcely cintorína spolu s nehnuteľnou národnou kultúrnou pamiatkou (ďalej len „NhNKP“) – rodinnou pohrebnou kaplnkou rodu Pohle-Roth situované, patrí k novovekým uliciam juhozápadného predmestia Košíc, s rovnomenným pôvodným historickým názvom - Forrás utcza.

Súčasný ruinózný dezolátny (zánikový) stav cintorína a nedostupnosť podrobnejších historických písomných podkladov neumožňuje rekonštruovať pôvodné vnútorné členenie – schému cintorína. Tá bola definitívne narušená novozníknutou nevhodnou koncepciou parku s likvidáciou nadzemných hrobových architektur na tomto pozemku, s vytvorením nových komunikačných chodníkov.

Je možné jedine definovať súčasnú parcelu cintorínu ako nepravidelný lichobežník, ktorý bol pôvodne ohraničený obvodovým múrom cintorína, v súčasnosti zachovaným vo fragmentoch na južnej, západnej a severnej strane parcely. V spodnej (východnej) tretine sa približne v strede pozemku cintorína nachádza objekt predmetnej pohrebnej kaplnky. V juhovýchodnom sektore pozemku cintorína a pozdĺž južného a severného múru sa fragmentárne zachované roztrúsené náhrobníky (resp. ich časti), bez určiteľnej schémy ich osadenia.

#### História cintorína:

Cintorín bol založený už okolo roku 1687, v r. 1780 rozšírený, ohradený kamenným múrom, s pochovávaním až do r. 1889 (so zvláštnym povolením v rodinných hrobkách aj neskôr), po čase zániku pochovávania zanedbávaný.

Historické mapové zobrazenia Košíc (od 18. – 20. stor.) iba rámcovo a viacmenej schematicky definujú miesto a príp. zmeny súčasnej parcely predmetného cintorína, bez zobrazenia konkrétnej drobnej architektúry v jeho areáli. Jedine na tzv. Chunertovej mape mesta z r.1807, je však na danom mieste areálu cintorína, v jeho spodnej časti zobrazený ešte starý evanjelický kostol a dva bližšie neidentifikovateľné objekty (pravdepodobne mladšie kostoly a budova ľudovej školy).

V 70-tych rokoch 20. storočia bol cintorín bez zohľadnenia jeho nezanedbateľných a vzácných kultúrno-historických hodnôt de facto stavebne zlikvidovaný nevhodnou socialistickou realizáciou projektu parku (zbúranie časti ohradného múru, zarovnanie hrobiek, krypt a nahrobných kameňov, postupné miznutie liatinových memoriálnych epitafov z obvodového múru cintorína a ostatných ponechaných nahrobných kameňov až po dnešné dni), s ponechaním fragmentárnych zvyškov cintorína a jedinej predmetnej kaplnky - NhNKP.

#### Archeológia cintorína - zaniknuté objekty:

Dotknuté územie cintorína je zároveň aj archeologickým náleziskom, odkiaľ je možné očakávať nálezy stredoveké a novoveké. V stredoveku sa v priľahlom území Košíc nachádzalo viacero prímestských osád - juhozápadne a západne od Košíc to bola Bednárska Ves a Cesnaková Ves. Tieto osady sú doposiaľ lokalizované len orientačne a to na základe archívnych prameňov, preto ich skutočná lokalizácia je vecou archeologického výskumu.

Ďalšie archeologické nálezy sa dajú očakávať v súvislosti s fázou, kedy už na predmetnom pozemku existoval evanjelický cintorín (od r. 1687 – 20. stor.). Na dotknutom území sa rovnako nachádzal uvedený drevený ev.av. kostol, ktorý vyhorel v roku 1706, ďalšie o niečo mladšie drevené kostoly nemeckej, maďarskej a slovenskej ev.av. obce (a to až do začiatku 19. storočia, kedy bol postavený súčasný kostol na Mlynskej ulici), ako aj budova ľudovej školy, v ktorej pôsobili významní evanjelickí učitelia ako Ján Rezik, Ján Frank, Fridrich Lindner, Ondrej Holveith, Samuel Hermann, Efraim Klein a.i.

Okrem toho sa na cintoríne nachádzal rad kamenných náhrobkov a hrobiek, ktoré sú v minimálnej časti dodnes zachované (viď hodnoty cintorína).

### Zachovaný objekt rodinnej pohrebnej kaplnky:

Na základe zistení z primárneho popisu jedinej zachovanej vyššieuvedenej NhNKP – pohrebnej kaplnky rodiny Pohle-Roth, spracovanej na evidenčnom liste akad. arch. J.Duchoňom v r. 1982 (archív správneho orgánu), tento objekt pohrebnej kaplnky je jednodlnou kaplnkou postavenou v novogotickom slohu a je údajne prvou romantickou stavbou v Košiciach. Ide o tehlovú stavbu, doplnenú kamennými prvkami - konštrukčne sa skladá z troch priečnych klenebných polí, z ktorých posledné je uzavreté trojdíelnym uzáverom. V súčasnosti je objekt v pomerne dezolátnom stavebno-technickom stave, z interiéru so znakmi vyhorenia a s inými poškodeniami.

V doteraz známych podkladoch a vyhodnotení stavebnej histórie objektu sa uvádza, že kaplnka bola postavená popredným košickým architektom Jozefom Belágom v r. 1842, a predstavuje unikátny príklad jeho architektonickej tvorby, pričom však tento údaj nie je potvrdený, a tak stavebný vývoj, datovanie a vyhodnotenie predmetného objektu preto bude možné podrobnejšie identifikovať až na základe exaktného archívneho a pamiatkového výskumu, ktorý overí alebo vyvráti doteraz publikované a horeuvedené informácie.

### (Historická) zeleň:

Pôvodná výsadba sa nezachovala - na území cintorína sa začalo v 70tych rokoch 20.storočia s nevhodnou realizáciou umelo vytvoreného parku, namiesto cintorína. Parcela cintorína je v súčasnosti de facto zelenou plochou, ktorej ale prináleží ochrana v zmysle ekologicko-urbanistických regulatív (viď podrobnejšie v hodnotách cintorína).

### Umelecko-historické a iné hodnoty cintorína:

Ide de facto o najdlhšie zachovaný bývalý predmestský cintorín (resp. jediný mestský ešte existujúci vyše tristoročný cintorín).

Podľa dostupných publikovaných informácií k histórii cintorína, je na tejto predmetnej pietnej ploche (parcela 4123/3) pochovaných mnoho pozoruhodných a významných osobností, v rámci dejín samotnej ev.av. cirkvi, dejín mesta, ale aj v širšom historickom medzinárodnom kontexte. Nachádzala sa tu **hrobka Jozefa Viczaya** (postavená v r. 1835), mestského lekára a osobného lekára **F.Kazinczyho**, hrobka **M.Szulyovského**, jedného z účastníkov Martinovicsovho jakobínskeho povstania v Uhorsku (postavená v r. 1837), hrob **generála Andreja Gallika**, bojujúceho v USA na strane severu proti juhu, hrob synov svetoznámeho nemeckého vydavateľa **Otta Wiganda** z 19. storočia, hroby významných účastníkov revolúcie v r.1848/49 – majora generálneho štábu **Alberta Leutscha**, nadporučíka **Eugena Hlavácsa** a kapitána **Žigmunda Dessewfyho**, delostrelca honvédov. Zároveň tu boli pochovávaní aj členovia významných rodín evanjelickej šľachty, a to aj z okolia Košíc (**rod.Keczer, Klobušiczky, Melczer, Szirmay**), rovnako ako dôležité evanjelické obchodnícke rodiny (**Spielman, Moll, Binder, Bassel, Zahr, Eschwig, Freudenfeld, Laszgalner, Fiedler, Elischer** a.i.), remeselnícke rodiny (**Halyko, Szakmáry, Legányi, Bradovka, Czító** a.i.), významná mestská a cirkevná inteligencia (napr. mestský senátor **J.S.Oswaldt**, advokát **J.Milec**, teológ **Ferdinand Ochs**, národovec a slovenský učiteľ **Ján Tomaško**, knihkupec **E.F.Sandvoss**, slovenský kňaz a buditeľ **Juraj Sekčík**, literát a slovenský kňaz **Eduard Škultéty**).

Samotný - jediný zachovaný objekt pohrebnej kaplnky rodiny Pohle-Roth je zaujímavým dokladom vývoja sepulchrálnej architektúry z obdobia 19. storočia u nás.

Napriek súčasnému stavebno-technickému stavu, v ktorom sa nachádza a celkovému poznaniu stavby, jeho autentickú hodnotu zvyšuje slohová a materiálová čistota architektonického prevedenia, ktoré sú spolu s ostatnými dodnes zachovanými detailami a hodnotami objektu predmetom pamiatkovej ochrany tejto NhNKP.

Celé dotknuté územie bývalého cintorína, je zároveň v zmysle dokumentácie tzv. Územného systému ekologickej stability zaradené medzi ekologicky významné segmenty mestskej zelene s názvom „Park Žriedlova ulica“. Pre mesto Košice bol už v r. 1994 vypracovaný tento tzv. Lokálny územný systém ekologickej stability a v r. 1995 tzv. Regionálny územný systém ekologickej stability. Na území Košíc je v zmysle uvedených dokumentov identifikovaných 12 genofondovo významných lokalít, 30 ekologicky významných segmentov krajiny a vyše 40 ekologicky významných segmentov mestskej zelene, kde patrí aj predmetná plocha.

### Využitie objektu:

Objekt nie je v súčasnosti funkčný a nevyužíva sa, ani nie je obnovený či prezentovaný.

### Odôvodnenie návrhu:

Na základe podnetu pôvodného vlastníka cintorína, kôli zámeru o možné riešenie jeho ďalšieho využívania t.j. na základe žiadosti Ev.av. farského úradu Košice (zo dňa 17.10.2006) vo veci vyjadrenia k odpredaju pozemku (parcela 4123/2, 4123/3), bola v prvej fáze vykonaná kompletná fotodokumentácia skutkového stavu na predmetnej ploche cintorína v plnom rozsahu, vrátane jedinej zachovanej pohrebnej rodinnej kaplnky a všetkých zachovaných fragmentov či celkov náhrobných kameňov, náhrobných architektúr a obvodového múru cintorína. V rámci súvisiaceho informačného archívneho prieskumu a bádania boli pre získanie potrebných údajov nájdené a preskúmané viaceré primárne dostupné fondy a materiály viacerých vecne príslušných archívov a inštitúcií a najmä publikovaná odborná literatúra. Podstatné informácie v nich po zhodnotení poskytujú dostatočné a jednoznačné podklady pre návrh na vyhlásenie objektu za pamätihodnosť obce. Výpočet nájdených a preverených konkrétnych fondov, dokumentov a publikovaných prác (viď zoznam) spolu s xerokópiami a s vyhotovenou kompletnou aktuálnou fotodokumentáciou (v prílohe na cd nosiči) poskytuje svojou hlavnou obrazovou i faktografickou časťou v sebe zhrnuté základné písomné i obrazové informácie.

Predmetný pôvodný evanjelický cintorín zo 17. storočia v Košiciach patrí k dôležitým dokladom vývoja historických cintorínov na území Slovenska. Zároveň je významnou historickou pamiatkou mesta, najstarším a najcennejším cintorínom v meste vôbec, s pamiatkovou hodnotou - je dokladom historickým a kultúrnym, dejinne spätým s evanjelickou cirkvou u nás, ako aj s dejinami samotného mesta, a v kontexte širších vzťahov a prepojení významných osobností na ňom pochovaných aj so širším európskym regiónom.

Na úrovni súčasného poznania stavu historických cintorínov na Slovensku, z ich celkového počtu je v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR (ďalej len ÚZPF) evidovaná t.j. chránená iba minimálna časť. **Navyše, dlhodobo narušený, neudržiavaný, dezolátny stav predmetného cintorína, ako aj rôzne novodobé stavebné expanzie v rámci novoplánovaných zástavieb na území mesta sa javia ako radikálne ohrozujúce faktory pre možný zánik posledných, ešte zachovaných pamiatkových hodnôt i samotného cintorína.**

Preto, po zodpovednom zvážení všetkých vyjadrených argumentov, je zápis tohto cintorína do zoznamu pamätihodností obce (mesta) resp. príp. aj do ÚZPF SR dôležitý pre

zabezpečenie právneho i praktického rámca pre jeho ďalšiu ochranu a obnovu. Význam, hodnotu a dôležitosť jeho ochrany potvrdzujú aj názory iných odborníkov a aktivít, spojené tiež s ochranou jeho územia z pohľadu ekologicko-urbanistického. Historické cintoríny vo všeobecnosti si zaslúžia a vyžadujú osobitnú dokumentáciu, následnú ochranu a starostlivosť, obzvlášť teda aj košický evanjelický cintorín.

### Návrh opatrení (možností):

Vlastník objektu si má byť v prípade jeho vyhlásenia za pamätihodnosť obce (mesta) resp. aj v prípade vyhlásenia za kultúrnu pamiatku vedomý opatrení a povinností, vyplývajúcich z všeobecne záväzného nariadenia mesta, resp. z ustanovení Zákona číslo 49/2002 o ochrane pamiatkového fondu. Následne by mal dodržiavať a rešpektovať stanovené kritéria základnej ochrany pred poškodením, zničením a odcudzením častí objektu, pred a po jeho vyhlásení za pamätihodnosť resp. kultúrnu pamiatku.

Keďže na dotknutom území bývalého ev. av. cintorína sa už nachádza NhNKP – rodinná pohrebňa kaplnka rodiny Pohle -Roth, platí tu pri nej § 23 odseku 1 pamiatkového zákona v znení:

*Ak vlastník zamýšľa predať kultúrnu pamiatku, je povinný písomne ju ponúknuť na kúpu štátu zastúpenému ministerstvom. Ponuka sa vykoná ohlásením všetkých podmienok.*

Podľa § 28 odseku 2 písmena c) pamiatkového zákona, *vlastník kultúrnej pamiatky je povinný oznámiť zmluvnej strane v prípade prevodu vlastníctva, že na kultúrnu pamiatku sa vzťahuje režim ochrany podľa tohto zákona.* Podľa § 28 odseku 3 písmena b) *vlastník kultúrnej pamiatky je povinný oznámiť krajskému pamiatkovému úradu a obci každú zamýšľanú zmenu využitia kultúrnej pamiatky, a ak ide o nehnuteľnú kultúrnu pamiatku, aj jej vypratanie a podľa § 28 odseku 3 písmena c) najneskôr do 30 dní každú uskutočnenú zmenu vlastníctva kultúrnej pamiatky.*

V prípade perspektívnej obnovy NhNKP je potrebné uplatniť § 32 pamiatkového zákona, odsek 2: *Pred začatím obnovy je vlastník kultúrnej pamiatky povinný krajskému pamiatkovému úradu predložiť žiadosť o rozhodnutie o zámere obnovy.* Podľa § 32 odseku 3: *K žiadosti o rozhodnutie o zámere obnovy priloží vlastník zámer obnovy, ktorý obsahuje identifikačné údaje o kultúrnej pamiatke, majetkovoprávne údaje o kultúrnej pamiatke, plánované budúce využitie kultúrnej pamiatky a špecifikáciu predpokladaných zmien v hmotnej a priestorovej skladbe kultúrnej pamiatky.*

Podľa § 44 odseku 1 pamiatkového zákona: *Povinnosti vlastníka ustanovené týmto zákonom má aj správca alebo iný držiteľ kultúrnej pamiatky. Náklady spojené so základnou starostlivosťou uhrádza vtedy, ak mu táto povinnosť vyplynie z právneho vzťahu.*

Zároveň je aktuálny aj § 34 pamiatkového zákona o pomoci štátu a obce pri obnove a reštaurovaní kultúrnych pamiatok, ako aj vo všeobecnosti pamiatkový zákon a všetky súvisiace právne predpisy v úplnom znení a ich náležité uplatňovanie v praxi.

Keďže je dotknuté územie cintorína je zároveň aj archeologickým náleziskom, odkiaľ je možné očakávať nálezy stredoveké a novoveké, na prípadné zemné, resp. stavebné práce na dotknutom území sa preto vzťahujú príslušné ustanovenia pamiatkového zákona ohľadne ochrany archeologických nálezov a nálezísk (§ 36 - § 41 pamiatkového zákona).

K dotknutému územiu cintorína sa jednoznačne viaže aj Regulačný plán mesta Košice – Obvodové centrum Košice – Terasa, schválený Mestským zastupiteľstvom v Košiciach, uznesením č. 294 z IX. rokovania zo dňa 28.2. 2000, v ktorom ako záväzný funkčný regulatív pre dané dotknuté územie bývalého ev. av. cintorína je vyznačená zelená plocha verejnej parkovej zelene, ktorá tu má byť zachovaná.

V rámci záchrany a riešenia stavu bývalého ev.av. cintorína podal už v r. 1997 (!) Dejepisný spolok v Košiciach na Magistrát mesta Košice návrh na vytvorenie memoriálneho

parku, ktorého realizácia by rešpektovala prírodný a pietny charakter daného miesta, prispela by k skrášleniu a duchovnému obohateniu mesta. Návrh obsahuje aj konkrétnejšie zámery jeho obnovy a výslednej prezentácie.

Na základe zachovaných historických podkladov a súčasného skutkového stavu bude potrebné pre uvedené účely v prípade možnosti rekonštruovať resp. vyhotoviť presný a podrobný zoznam so schémou – mapou pôvodných hrobových miest predmetného cintorína a s identifikáciou zachovaných náhrobkov a hrobových miest.

Vzhľadom aj k ojedinelým neskorším t.j. mladším pochovávaniam na predmetnom cintoríne, bude potrebné identifikovať kategóriu možných vojnových hrobov, s ich následným označením podľa zákona č. 130/2005 Z.z. o vojnových hroboch.

Z rovnakého dôvodu je potrebné jednoznačne právne dokladovať aj formálny definitívny zánik - zrušenie cintorína, pokiaľ k nemu došlo a kedy, a vzhľadom k posvätnému pietnemu charakteru miesta cintorína definovať zo strany ev. av. cirkvi v Košiciach aj cirkevno-právny aspekt ďalších potenciálnych úkonov a zásahov na predmetnej ploche a celkového prístupu k nej.

Taktiež je potrebné jednoznačne a aktuálne dokladovať súčasné vlastníctvo predmetnej pohrebnej kaplnky rodiny Pohle-Roth, ako aj konkrétnych zachovaných náhrobkov a náhrobných kameňov, keďže vlastníkom pozemku cintorína nemusí byť totožný s vlastníkom samotného náhrobku, náhrobnej architektúry resp. príslušenstva hrobového miesta, vychádzajúc zo zákona č. 470/2005 Z.z. o pohrebníctve a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov.

### **Dokumentácia a podklady:**

#### Archív Krajského pamiatkového úradu v Košiciach:

- historické mapy Košíc z r. 1754, 1807, 1856, 1869, 1912; bez sign. */výrezy so zobrazením plochy cintorína/*

#### Štátny archív Košice:

#### Fotofond:

- hist.fotografie cintorína (sign. č.57.77 –80), nedat. (resp. 30-te - 50-te roky 20. stor.)

#### Archív Ev.av. cirkvi v Košiciach:

- Kronika ev.av.cirkvi v Košiciach /interný rukopis, autor: Jurkovič/, výpisy k cintorínu
- hist.fotografia náhrobku z cintorína, bez sign.

### Literatúra:

- Rybárová – Duchoň – Nemec: Košice 1780 – 1918.
- Eliáš, Š.: Ulice v dejinách Košíc – Floriánska Žriedlova. In: Košické historické zošity, 14, 2004, s.3 a nasl.
- Staré cintoríny a pohrebné miesta v Košiciach (kol.autorov), Košice 1996
- Wick, V.: Kassa regi temetői (templomi kriptái és síremlékei). Košice 1931, s.81 a nasl.
- Slovenský biografický slovník, zv. I.-VI., MS Martin 1989.

### **Fotodokumentácia (v prílohe digitálne fotografie na cd):**

#### hist.mapy a hist.fotodokumentácia (nedat.):

- hist. mapy (18.- 20. stor.), výrezy so zobrazením cintorína
- hist.fotografie cintorína zo ŠOBA Košice
- hist.fotografie cintorína z VSM Košice /pozn: z publik.lit./
- hist.fotografie cintorína z práce V.Wicka o st.cintorínoch Košíc
- hist.fotografia z fondu archívu ev.av. cirkvi v Košiciach

#### Kompletná fotodokumentácia stavu cintorína, 2.11.2006, Mgr.J.Gembický, KPÚ Košice (269 ks foto)

#### Kaplnka rodiny Pohle –Roth:

- fotodokumentácia kaplnky , Mgr.V.Kapišinská, PÚ SR, 2003-4 (17 ks foto)
- fotodokumentácia kaplnky , Mgr.Gembický, KPÚ, 01/2004 (7 ks foto)
- fotodokumentácia kaplnky , Mgr.Gembický, KPÚ, 11/2006 (43 ks foto)
- hist.fotografia kaplnky, ŠOBA Košice, fotofond, sign.č.51.81, nedat.

**Spracoval:** Mgr. Juraj Gembický; archeológia : PhDr. Marcela Ďurišová

**Dátum:** november - december 2006; doplnenie: apríl 2008



## PRÍLOHY



18. storočie



1715



1807



1841 - 56



1857



1869/70

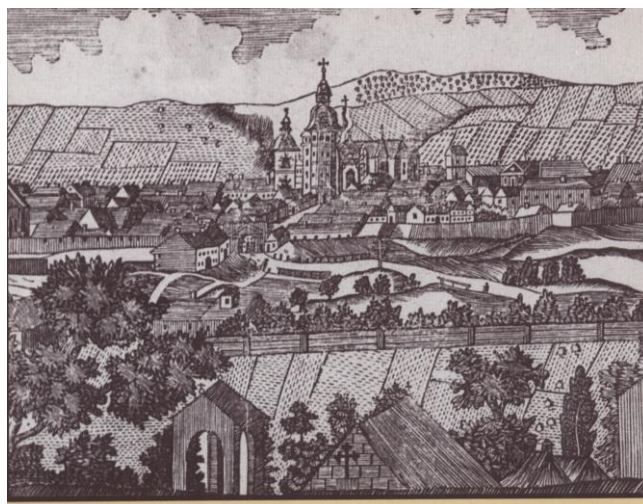


1912



1936

Evanjelický cintorín na historických mapách Košíc



cca rok 1802 (grafika)



cca pol. 20. storočia (archív ŠA Košice)

**Evanjelický cintorín na historických obrazových zobrazeniach**